

PROJECTE DE MUSEU COMARCAL DE L'OLI A ULLDECONA¹

Per FRANCESC ITARTE i VERICAT,
FERRAN GRAU i VERGE i
JOAQUIM VIRGILI i GUARDIA

1-INTRODUCCIÓ

La idea d'adequar l'edifici conegut actualment com a Molí de l'Oli de la Cooperativa d'Ulldecona per convertir-lo en el futur Museu Comarcal de l'Oli naix durant els anys 1996-97 com a iniciativa d'un grup de membres del Centre d'Estudis d'Ulldecona.

El Museu Comarcal de l'Oli es vol plantejar com una institució permanent al servei de la societat i el seu desenvolupament, per salvaguardar i protegir el que és més propi i identificatiu de la nostra cultura popular agrària : el conreu mil·lenari de l'olivera i el seu producte bàsic, l'oli.

Considerem que és important que siga una institució viva, que esdevinga un clar dinamitzador cultural comarcal, que siga capaç d'integrar i complementar una activitat tradicional, com és el conreu de l'olivera, amb una altra activitat, en aquests moments incipient a les nostres comarques, com és el turisme rural que cal potenciar i dinamitzar.

El Museu Comarcal de l'Oli ha d'esdevenir un centre d'investigació

que facilite la conservació, l'estudi i l'exposició al públic del nostre patrimoni sociocultural, que deixi de banda la idea decimonònica dels antics museus i que fixe la seua meta en la potenciació de la relació activa entre el públic i el museu. Cal tenir clar que, avui per avui, dels atractius del Montsià, més enllà de les nostres contrades, només es coneixen alguns aspectes puntuals, aïllats i tòpics, del Delta, les platges i els ports de pescadors.

Cal saber també que les actuals tendències dels anomenats estivejants -persona urbana que fins fa poc buscava sol i platja - estan canviant a mesura que els llocs habituals de l'estiueig s'han anat massificant i convertint també en petites ciutats urbanes.

Així, en els darrers anys, s'han pogut detectar certs canvis de comportament i la demanda busca, cada cop més, aspectes relacionats amb la natura, el paisatge, els atractius socioculturals, històrics, etc. En definitiva, les actuals tendències van a la recerca de noves sensacions i

percepcions, es busca allò autèntic, juntament amb una qualitat de vida que no es posseeix a la ciutat.

L'atractiu que suposaria el Museu Comarcal de l'Oli, conjugat amb altres actius que ja conformen la unitat ambiental turística de la zona (el Castell, les pintures rupestres, el jaciment ibèric de la Moleta del Remei, les esglésies, els nuclis urbans antics, el Museu del Montsià, els Ports...) obririen una magnífica porta al turisme d'interior a la nostra comarca, i en especial al nostre poble.

Per altra banda, pensem que el futur Museu Comarcal de l'Oli podria servir, també, per oferir a les associacions i a les entitats culturals de la vila d'Uldecona, la infraestructura adequada al seu patrimoni més transcendent i amb valor museístic, així com facilitar-los la seua relació amb d'altres institucions locals i comarcals i les activitats que porten a terme i participar així activament en la vida cultural comarcal.

Pensem que l'Administració no hauria de veure aquest projecte com una despesa més, sinó que l'hauria d'entendre més bé com una necessitat de promocionar i de revaloritzar, tant econòmicament com turísticament, la nostra comarca.

La Cooperativa Agrícola d'Uldecona, propietària de l'edifici on es pensa ubicar el Museu, hauria de valorar els múltiples avantatges que per al seu producte pot reportar aquest projecte pel que fa a divulgació, revalorització de preu, increment en vendes, obtenció de denominació d'origen, la Q de qualitat, etc. que altres comarques oleícoles ja han aconseguit.

2- LA TRADICIÓ OLIVARERA COMARCAL

L'agricultura a la comarca del Montsià és encara una activitat econòmica essencial, que ocupa un 61,6% del territori comarcal, per bé que els conreus han hagut de fer-se sobre les crostes calcàries (taperots) que cobreixen el sòl. La major part d'aquesta superfície agrícola és destinada als conreus llenyosos, és a dir, a l'arboricultura mediterrània, en la qual predomina clarament l'olivera que la converteix en la tercera comarca de Catalunya per l'extensió d'aquest conreu. Aquest conreu actualment representa, amb unes 17.000 hectàries de plantacions, un 43,4% del total de la superfície agrària comarcal. En l'àmbit de Catalunya, el conreu de l'olivera es concentra sobretot a les Garrigues, al Baix Ebre, al Montsià, a la Ribera d'Ebre i al Segrià, que sumen el 71% del total de la producció d'oli que es fa al Principat.

Els oliverers montsianencs comercialitzen les seves collites a través de cooperatives agràries, de les quals n'hi ha a totes i a cadascuna de les poblacions de l'interior. Alguns pocs pagesos ho fan individualment i també mitjançant els intermediaris. A més a més, els preus de venda que percep l'agricultor, en general baixos, no guarden relació amb uns costos de producció (mà d'obra, adobs, productes fitosanitaris, etc.) que experimenten un continu augment. Tot i les subvencions al cultiu que arriben de la Comunitat Europea, el cultiu de l'olivera només és mínimament rendible si la mà d'obra utilitzada és merament familiar o si es tracta d'una bona explotació amb la maquinària

adequada. Aquesta situació que acaba de descriure's ajuda a explicar l'avançada edat mitjana de l'empresari agrícola de la comarca, de mentalitat conservadora, i el poc interès de la gent jove per l'activitat agrària. Progressivament, la dedicació al treball del camp esdevé a temps parcial i els pagesos es busquen altres feines més gratificants econòmicament.

És interessant ressaltar que, fa poc temps, la Generalitat de Catalunya ha declarat unes oliveres fargues mil·lenàries, que hi ha a la partida de l'Arión, com a arbres monumentals.

Aquest edifici és el que, un cop eliminats els dos edificis adossats que li treuen tot el mèrit, un cop restaurat i equipat amb els elements corresponents per a la posada en funcionament, pot acollir el futur Museu de l'Oli d'Ulldecona.

3- L'EDIFICI: EL MOLÍ DE LA COOPERATIVA *

4 - L'AUTOR DE L'EDIFICI: CÉSAR MARTINELL *

5- EL POSSIBLE CONTINGUT

La col·lecció inicial estaria composta de cessions i donacions relitzades per particulars i entitats. No obstant això, l'interès fonamental de la visita al Museu rau en el mateix molí d'oli.

Cal recordar que a les instal·lacions actuals es conserva encara part de aquella maquinària original pròpia del molí inicial (1923-1925). Cal pensar també a recuperar la quantitat d'eines i estris propis del procés de producció de l'oli que

actualment es van deteriorant, es cobreixen de pols i es perden per moltes engorfes i magatzems de cases particulars. Recordem que l'any 1919 hi havia a Ulldecona uns cent vint molins oliaires (Notas Estadísticas e Históricas de la Villa de Ulldecona, de José Ruy-Fernández, Tarragona 1919, pàg. 10) i, per tant, encara som a temps de recuperar moltes d'aquelles eines i maquinàries que antigament intervenien i eren utilitzades en el procés d'obtenció de l'oli.

El Museu Comarcal de l'Oli comptaria amb una part expositiva permanent, a la planta baixa, amb la història de la producció de l'oli, des dels seus orígens fins als nostres dies, presentada mitjançant una notable i variada col·lecció d'objectes, diorames, fotografies, maquetes i panells relacionats amb:

- La vida, el treball i les tradicions de la comarca.
- Les eines de conreu (polleganes, xerugues, aixades...)
- La recol·lecció de l'oliva (ungles, màquines de rodet amb totes les seues variants....)
- Les varietats d'olives (sevillenes, fargues, frare topí...) i de mesurar (barcelles, decalitres ...)
- Les eines de mesurar l'oli (gerres, cànters, mitjos cànters..)
- La moltura (diferents tipus de moles)
- La premsa (diferents tipus de premses, cofins...)
- Les eines de mesurar acideses (pipetes...)
- El tractament i la utilització del pinyol d'oliva trencat (pinyolada, carbonilla...)

- Els mètodes d'adobar olives per a taula (trencades, amb sosa, a sol i serena ...)
- Les altres utilitats (com ara curatives, medecinals, il·luminació, sabó casolà..)

Aquesta planta baixa acolliria també un espai dedicat a recepció, la botiga de productes i els sanitaris.

La planta superior o primer pis de l'edifici acolliria el que podrien ser exposicions temàtiques temporals i les activitats que es puguin programar des del museu, així com la secció que podríem denominar "Col·lecció local i etnogràfica" que estaria formada per un divers conjunt de fons que il·lustrarien el desenvolupament de la vida de la vila d'Ulldecona al llarg de la història. També en aquest pis superior es destinaria un espai reservat per a l'administració, l'arxiu i la biblioteca del Museu.

6- ELS BENEFICIS DEL PROJECTE

El futur Museu Comarcal de l'Oli, pensat com a complement turístic de la zona o comarca i lligat a la seua activitat agrícola tradicional, pensem que pot ser molt oportú per a la nostra comunitat, ja que permetria crear una indústria de serveis, la qual segurament reportaria un ampli ventall d'efectes positius dels quals podrien beneficiar-se totes i cadascuna de les parts implicades en el projecte. A títol d'exemple, n'assenyalem uns quants:

A) Efectes positius per a l'Ajuntament d'Ulldecona en particular i per a la comarca en general:

- * Diversificació i revitalització de la economia local.
- * Atractiu complementari a l'actual oferta turística local (pintures ru-

pestres, el Castell, *La Passió*, etc.)

- * Efectes en l'hostaleria.
- * Efectes en l'artesanía.
- * Efectes en el sector comerç.
- * Efectes en el sector agrari i oleícola.
- * Efectes en creació de llocs de treball.
- * Rehabilitació i conservació del patrimoni socio- cultural.
- * Revitalització del sector serveis en general.
- * Contribució als ingressos públics.

B) Efectes positius per als productors afiliats a la Cooperativa Agrícola d'Ulldecona i del sector oliverer en general:

- * Amb un suposat trasllat d'instal·lacions de l'actual molí al que avui és desaproveitada Bodega de vi s'aconseguiria:
 - Una millora substancial en la càrrega i descàrrega de les olives.
 - Possibilitat de separar les diferents varietats i qualitats d'olives (les collides, les d'enterra i també per diferents varietats).
- * Amb el Museu de l'Oli els productors oleícoles de la comarca, i particularment els de la Cooperativa Agrícola d'Ulldecona, gaudirien també de:
 - Una divulgació del seu producte arreu del país.
 - Un punt de venda directa en el mateix lloc del Museu.
 - Un increment en la cotització-acceptació del producte per part del visitant, que sens dubte redundaria en un increment en el preu de venda.
 - Podria reactivar-se la marca Montsià, registrada a nom de la Cooperativa durant l'època de la comercialització del vi i ara sense

utilització.

- Aprofitant la forta divulgació es podria intentar aconseguir la denominació d'origen per als olis de la nostra comarca així com la Q de qualitat.

C) Per al Centre d'Estudis d'Ulldecona:

- Podria utilitzar les oficines administratives del Museu com a seu social, sala de reunions i arxiu propi.

D) Per al Museu del Montsià:

- Ampliaria els seus metres d'exposició museística.

- Aconseguiria una projecció veritablement comarcal, ramificant-se per les poblacions de la comarca.

- Ampliaria una oferta de servei.

7- FASES I DESPESES DEL PROJECTE DE MUSEU

Per tal que el projecte de Museu siga aviat una realitat cal atendre cinc tipus de despeses:

1- Elaboració del projecte museístic per un equip d'experts.

(Una empresa especialitzada en assessorament i estudis museogràfics podria ser per exemple CODEX, SCCL-Plaça Sant Fructuós, 1 de Tarragona Tel-23 43 46- Poden haver-n'hi d'altres).

2- Elaboració del projecte d'adequació i de restauració de l'edifici del Molí Cooperatiu.

3- Trasllat de les actuals instal·lacions de maquinària i adequació del nou molí d'oli als locals de l'antiga Bodega Cooperativa, avui en desús.

4- Restauració de l'edifici principal del Molí, eliminant els dos locals que van ser adossats i que no tenen

res a veure amb l'edifici singular del que fou autor César Martinell.

5- Muntatge pròpiament dit del espais expositius que han de configurar el Museu.

8- APORTACIONS I TASQUES DELS PROMOTORS

De l'Ajuntament d'Ulldecona, s'espera que faça:

- Una aportació econòmica dintre de les seues possibilitats.

- Peticions de subvenció a les diferents administracions.

De la Cooperativa Agrícola, s'espera que faça:

- Cessió de l'us de l'edifici conegut com a Molí de l'Oli al que serà Museu de l'Oli d'Ulldecona, mentre siga utilitzat amb aquesta finalitat.

- Petició conjunta amb l'Ajuntament per tal d'aconseguir subvencions o ajuts per al trasllat de la maquinària i l'adequació del nou molí.

Del Centre d'Estudis d'Ulldecona i del Museu del Montsià, s'espera que facen:

- L'organització tècnica: El projectat Museu de l'Oli d'Ulldecona podria ser entès com una Secció Monogràfica dependent, pel que fa a l'organització i assessorament, del Museu Comarcal del Montsià. El Centre d'Estudis d'Ulldecona participaria en la gestió del Museu quant a realitzar treballs d'inventari, catalogació de les peces, recerca, arxiu, biblioteca... entre altres tasques.

9- ORGANITZACIÓ GESTORA

Els destins del Museu es regirien mitjançant un consell de gerència. Aquest consell podria estar integrat per:

- Un representant de l'equip de govern de l'Ajuntament.

- Un de cadascun dels partits polítics amb representació a l'Ajuntament.

- Un membre directiu de la Cooperativa Agrícola.

- Un del Centre d'Estudis d'Ulldecona.

- Un del Museu del Montsià.

- Un altre del Consell Comarcal del Montsià.

També podrien tenir-hi cabuda persones destacades per la seua vinculació amb temes culturals, turístics i oleícoles.

D'entre els membres del Consell, s'escolliria un director-gerent.

10- ALGUNES EXEMPLES DE DINAMITZACIÓ COMARCAL

En l'àmbit de la nostra comarca, alguns ajuntaments veïns, darrerement, han encetat una forta dinàmica en crear equipaments i infraestructures que promouen l'economia i el turisme cap a les respectives localitats:

- L'Ajuntament de Santa Bàrbara té programada la I Fira de l'Oli Novell Intercomarcal. Els dies 15 i 16 de novembre de 1997 aquesta mostra comptarà amb 1.500 metres de superfície i un presupost de 6 milions de pessetes.

- També a Santa Bàrbara, l'Ajuntament és titular d'un museu o sala d'exposició permanent dedicada a la Història Natural, Mineralogia i Paleontologia.

- A Freginals, l'exposició permanent "Freginals en el temps" recupera la història local i la casa pairal dels Miralles. Està previst ampliar l'exposició amb altres continguts com ara: la construcció de la pedra en sec,

la fabricació de la calç, el conreu de l'olivera, etc.

- A La Galera, per 4rt. any consecutiu s'organitza una Fira de la terrissa, en la qual s'exhibeix i comercialitza la terrissa tradicional.

Enguany també s'ha exposat sobre el món de l'oli. És l'única fira d'aquestes característiques a les nostres terres i en els pocs anys que porta funcionant ha aconseguit crear-se un nom i atreure gent d'arreu del país. Està previst crear-hi un centre d'interpretació de la terrissa.

- A Alcanar, s'ha establert un conveni específic amb el Museu del Montsià per exposar, de forma continuada i amb una renovació periòdica, part dels materials ibèrics de la Moleta del Remei (Casa O'Connor).

- També a Alcanar està previst, per a aquest estiu de 1997, l'obertura del poblat ibèric de la Moleta del Remei, un cop rehabilitat i adequat per a la visita del públic. El projecte, amb un pressupost total de 30 milions, està finançat amb fons propis de l'Ajuntament d'Alcanar i de fons procedents del programa 5 B de la Unió Europea.

- A la Sénia, s'està realitzant una rehabilitació de l'antic molí fariner de l'Abella, mitjançant una escola taller, per tal d'utilitzar el lloc com a centre d'informació, promoció turística i alberg.

- A Sant Carles de la Ràpita fa uns quants anys que amb els congressos internacionals de les Ràpites, dels moriscos i aquest 1997 amb "La Ràpita: 900 anys", han endegat un seguit d'actuacions de tipus promocional amb l'objectiu de vendre la imatge de la Ràpita aprofitant els seus punts forts. Cal dir que en el document catalano-

cristià de l'any 1097 on apareix escrita la paraula Ràpita que ha donat peu a la commemoració d'aquest novè centenari, també apareix escrit el nom d'Ulldecona i malauradament no se n'ha fet cap tipus de divulgació.

- També a Sant Carles de la Ràpita hi ha un projecte museogràfic per a l'església Nova.

- A la primavera de 1997, ha tingut un fort ressò l'inici de la ruta turística anomenada "Ruta Triangular per les terres de l'Ebre" (Miravet, el Pinell de Brai i Benifallet) o de " Les Tres Ces" (castell, celler i coves), la qual ofereix uns signes força identificatius com són el castell de Miravet, el celler cooperatiu del Pinell (obra també de Cèsar Martinell) i les coves de Benifallet, entre altres atractius naturals, paisatgístics, històrics... Cal dir que s'ha endegat amb una molt bona campanya de promoció que ha donat molt bon resultat.

- Agafant com a referent o model el plantejament del Museu del Vi de Vilafranca del Penedès, que recull la història del vi i de la seua elaboració, i que ha aconseguit un renom internacional i es considera un dels pocs existents a Europa dins del gènere, pensem que amb el tema de l'oli, Ulldecona i el seu Museu Comarcal de l'Oli podrien aconseguir una cosa pareguda.

Fins al moment no coneixem que hi haja cap museu dedicat a aquesta temàtica. És per això que urgeix portar el tema amb molta celeritat i precisió, no siga el cas que algú s'avance.

11- CONSIDERACIONS FINALS

Pel que hem exposat anteriorment, creiem que Ulldecona no pot quedar-

se creuada de braços i esperar que vinguen. Cal treballar fort i oferir atractius nous i innovadors, si no volem quedar-nos enrere en tota aquesta "moguda". Promoció, màrqueting i qualitat dels nostres actius diferencials són del tot indispensables per tirar endavant qualsevol projecte de futur.

A Ulldecona, sortosament, som rics en aquests actius distintius, susceptibles de despertar l'interès i de ser desenvolupats amb certes garanties: castell, pintures, nucli antic, gravat halteriforme, casa de l'Encomanda, casa de la Feligresa, Molí de César Martinell, La Passió, els periquillos...

Només cal tenir clar que aquests actius diferencials s'han de promocionar i s'han de divulgar. En definitiva, s'han de vendre. La resta vindrà després.

Aquí i ara, pensem que es donen les condicions globalment idònies i, per tant, cal endegar d'una vegada aquest projecte de Museu Comarcal de l'Oli, el qual, n'estem convençuts, serà el detonant que pose en marxa, a l'interior de la comarca, tot un veritable projecte turístic, econòmic i cultural, de futur, innovador, completament realitzable, que esdevindrà en poc temps un dinamitzador de potencialitats amb les màximes garanties de rendibilitat. Entre tots: administracions, associacions, particulars, veïns... estem convençuts que ho podem realitzar.

(1er. esborrany de data 03 de juny de 1997)

¹ Aquest projecte es va presentar a l'Ajuntament el juny del 97. Avui, i donades les circumstàncies, ha perdut part del seu interès: el museu no es pot dedicar a l'oli. La resta, pensem que segueix sent força interessant. O no!

* El contingut dels títols 3 i 4 és irrellevant.